

A tankönyv és a politika a kilencvenes években(?)

Az *Educatio* 1994/4. számában cikk jelent meg *Tankönyvpolitika a kilencvenes években* címmel. Egyet lehet érteni az írás első mondatával: a tankönyvpolitika mindig kitüntetett helyet foglalt el országunk oktatásügyében, valamint az utolsóval: a tankönyvígy a következő években sem pusztán az eladók és vásárlók dolga lesz. Ami viszont a két mondat között van és a címben jelzett témára vonatkozik, az tévedésektől, valótlanságoktól hemzseg, valamint olyan egyoldalú beállítottságú, ami nem tájékoztatja, hanem megtéveszti az olvasót. Idézek a cikkből néhány konkrétumot, és hozzáfűzöm a megjegyzéseimet.

1. 529.o.: „A Nemzeti Tankönyvkiadó igazgatója... politikai megítélésnek vetette alá a benyújtott kéziratosokat, illetve a megjelent könyvek újramejelentését.”

– 1992. július 1-jétől használja az egykori Tankönyvkiadó a Nemzeti Tankönyvkiadó nevet. Azóta én vagyok a cégnél az igazgató. A cikk szerzőjének (akit nem ismerek, vele soha nem beszéltem) állítása példátlan valótlanság. Megdöbbentő, hogy valaki nyilvánosan ilyet ki mer jelenteni a tények ismerete nélkül.

2. A Magyar Lajos Alapítvány történelemkönyvéről szólva (528. oldal) ez áll a cikkben: „A Tankönyvkiadó által felkért szaklektorok elfogadták a művet...”

– *Érthetetlen* az állítás: a szaklektori jelentéseket nem adjuk ki, mi is teljes szövegükben birtokunkban vannak. Az 1992-ben dúló vitában ezeknek a főbb (a kéziratot tankönyvként elutasító) megállapításait sajtótájékoztatón nyilvánosságra hoztam, a *Köznevelésben* cikket írtam erről. A szerző végig egy tankönyvről ír: vélhetően nem ismert előtte, hogy 2 különböző kötetről volt szó, melyekhez két teljesen különböző történet kapcsolódik: a második rész jelent meg az 1991/92. tanévben, majd az 1992/93. tanév kezdetére kellett volna megjelennie az első kötetnek, amely körül fellángoltak a viták. Mi a könyvet tankönyvként utasítottuk el, ezt a 4 bíráló (2 lektort a Magyar Lajos Alapítvány kért fel, kettőt a kiadó és nem a minisztérium) véleményére alapozva tettük, akik valamennyien csak jelentős átdolgozás után javasolták a tankönyvként történő megjelenést, és így fel sem terjesztettük a könyvet minisztériumi jóváhagyásra. A részleteket a szerző által is többször idézett *Köznevelés* 1992. évi 34. száma tartalmazza.

3. Teljes tájékoztatatlanságra vall a tankönyvárakról írt rész (532. oldal), napilap cikkekre történő hivatkozásokkal: „áremelés történt 88%-ban,...50%-ban” ... „normatív nyereség képződött a veszteséges tankönyveken is...”

– A *valóság* az, hogy 1993. előtt a tankönyveknek közgazdasági értelemben nem volt áruk, a gyógyszerekhez hasonlóan térítési díjon kerültek forgalomba: létezett teljesen ingyenes könyv (több szakmunkástanulói tankönyv), a többi tankönyv „ára” pedig ún. ívár volt, amelyről ugyanezen lap 633. oldalán nyilatkozik egyik munkatársam. Az íváron képzett térítési díjnak lényegében nem volt kapcsolata a kiadás-gyártás-forgalmazás költségeivel, így arról sem lehetett beszélni, hogy nyereséges vagy veszteséges lenne egy tankönyv. Hasonlóképpen áremelésről nem lehet szólni, legfeljebb a térítési díj változásáról, ami nem kiadói döntés eredménye volt.

A cikkben gazdasági jellegű megállapítás az 529. oldalon: „A közpénzekből gazdálkodó Nemzeti Tankönyvkiadó...” Ehhez csak annyit fűznék hozzá, hogy közismert: a tankönyvek 1993. január 1-je óta szabadárúak, és a többi tankönyvkiadóhoz hasonlóan a Nemzeti Tankönyvkiadó is a kiadásait az árbevételéből fedezi, működéséhez állami dotációt nem kap.

4. Szól a szerző a *terjesztési botrányokról* (532. oldal), idézi az államtitkárt: „nem sikerült a tankönyvterjesztés reformja”. Ezután ez áll: „A részletekről lásd a Magyar Hírlap alábbi számait: 1991/08/30. p.5; 1992/02/05 p.4,.....”

– A *tankönyvterjesztés* „reformja” 1992. tavaszán indult azzal, hogy a korábbi 2 állami terjesztő helyett pályázatot írtak ki a tankönyvterjesztésre. 42 pályázó közül került ki nyertesként az 5. területileg tagolódott Piért Vállalat, amelyek először 1992. őszén terjesztettek tankönyvet. Azóta a terjesztésnek változatos formái alakultak ki a különböző kiadóknál (postai úton, ügynökök révén, boltokon keresztül...). A Nemzeti Tankönyvkiadó jelenleg 6 nagykereskedővel szerződve forgalmazza a közoktatási tankönyveit és külön pályán a nemzetiségi, ill. gyógypedagógiai tankönyveket. A tankönyvterjesztés ma is átalakulóban van, reformjáról múlt időben beszélni nem lehet, különösképpen nem olyan újságcikkekre hivatkozva, melyek közül a legkésőbbi 1992. novemberi, viszont tájékoztatást adni a helyzetről fontos lett volna, hiszen jelenleg a terjesztés az egyik legneuralgikusabb pontja a tankönyvellátásnak.

5. Az 1993-as tankönyvmogatásról szólva (533. oldal) ez áll a cikkben: „a már ekkor remélt, de csak néhány hónapjal később megkapott világbanki hitel bázisán...”

– *Tankönyvmogatásként* (gyártásra, fejlesztésre, forgalmazásra) felvehető világbanki hitelt a kiadók közül tudunkkal mind a mai napig senki nem kapott az országban. A kiadók kormánygaranciával magyar bankoktól, kereskedelmi kamatra, a tankönyvellátásban való részesedéstük arányában vehettek fel hitelt 1993-tól kezdődően.

6. Sok a tévesztés (csúsztatás?) a Rubovszky Péter-féle történelem magtankönyvet tárgyaló részben (529–530.o.). Furcsa dolog, hogy aktuálpolitikai provokációnak tartja azt a szerző, hogy a tankönyv az 1919-es diktatúrát „MSzP-s diktatúráként” aposztrofálja. A tankönyvben megtalálható (25–28.o.), hogy az MSzP rövidítés akkor a Kuni Zsigmond vezette Magyarországi Szociáldemokrata Párt, majd március 21. után a Magyarországi Szocialista Párt rövidítése volt. Több mint furcsa viszont nyilvánosan, bizonyítás nélkül ezt írni a tankönyvről: „Az anyag nyelvezete és szerkezete igen primitív...” Nem igaz a szerzőnek az az állítása, hogy a Seifert-féle történelemkönyv (amelyhez a Nemzeti Tankönyvkiadónak semmi köze, nem mi adtuk ki) lett volna valaha is az egyetlen történelemtankönyv a Művelődési és Közköztartási Minisztérium hivatalos tankönyvjegyzékén: kiadónknak mindig volt tankönyvjegyzékeken szereplő tankönyve a IV. osztályok számára is. Hihetetlen, hogy igaz lenne a cikk következő állítása (530.o.): „Igazi politikai botránnyhoz azonban a tankönyv következő félmondata vezetett: »Ma már a faji megkülönböztetés minden formáját elítéljük, hisz ez a szemlélet a feszültségek megoldása helyett még súlyosabbak kialakulásához vezetett.«”

Azt hiszem, nem vagyok egyedül, aki a közelmúltunkban az igazi politikai botránnyok okozóját nem az ilyen félmondatban látja, ami persze nem félmondat, hanem egy teljes, sőt összetett mondat, véleményem szerint azzal a tartalommal, hogy nem szabad faji alapon gyűlölködniük.

7. Több kutatómetodikai megjegyzés tehető a cikkhez kapcsolódóan:

– A napilap, hetilap cikkeket forrásul felhasználni csak kellő kontrollal szabad. Különösképpen áll ez egy kutatási céllal készült tanulmányra.

– Megengedhetetlenek a sejtelmes, ellenőrizhetetlen, forrás nélküli közlések, mint például: „...a minisztériumból kiszivárogtak olyan információk...” vagy „...többek egybehangzó visszaemlékezése szerint elhangzott az MKM szóvivő szájából...” (528.o.) vagy „...nem volt mód olyan fajta tanszabadság-tankönyvpiaci kialakulására, melyet sokan reméltek...” (533.o.)

– Tendenciózussá, ezáltal megkérdőjelezhető hitelűvé teszi a tanulmányt a személyeskedés, azaz, ha kihangsúlyozzák, hogy egyes tankönyvszerzőket rokonai szálak fűznek a kormánypárt vezetéséhez (529.o.), vagy MDF-es képviselő (529.o.). Múltja, rokonai kapcsolata mindenkinek van, így a nálunk tankönyvet írt további többszáz szerzőnek is.

– Nem célszerű más mű nyelvezetét, szerkezetét primitívnek nevezni akkor, amikor a saját írásunkban ehhez hasonló mondatok vannak: „Az akkori politikai logika a tankönyv természetes marginalizálódásában bízott, s mint néhány kiemelkedő pedagógus, néhány elitiskola sajátos luxusát, el kívánta tűrni.” (527.o.)

– A legfontosabb pedig: nem szabad hazudni. A fentiekben túl ehhez még egy adalék: a cikk 522. oldalán ez áll: „1991 őszén a közoktatási tankönyvek teljes tartalmi felülvizsgálatát rendelte el az MKM... Az MKM tankönyv és taneszköziroda, melyet Durst Győző – a Tankönyvkiadó volt igazgatóhelyettese – vezetett, pályázati felhívást bocsátott ki.”

Tájékozottabb körökben köztudott, hogy akkor a Tankönyv- és Taneszközirodát nem Durst Győző vezette és Durst Győző sohasem volt a Tankönyvkiadó igazgatóhelyettese.

A felsorolt konkrétumokon kívül problémásnak érzem a cikk egész alaphangját, amit ez a félmondat is jelez az 528. oldalán: „a szakmai szervezetek a kérdést természetesen politikai ügyként kezelték”, mármint egy tankönyv ügyét. A mi felfogásunkban a jelenlegi véleményünk szerint pozitív irányban változott „tankönyvvilágunkban” a kiadónak éppen az a szerepe, hogy a tankönyvek ne politikai megfontolások alapján szülessenek, ne válják az iskola a tankönyveken keresztül a politikai csatározások terepasztalává.

Feltétlenül szükségesnek tartottam a megszólalást a témában azért is, mert a cikk kutatási eredményeket, a gyakorlati intézkedések elméleti-történeti háttérét szolgáló alapvetéseket közlő folyóiratban jelent meg, és az írás tárgyalásmódja, adatai félresikerült megítéléseket-döntéseket indukálhatnak.

Ábrahám István

Válasz

Régi közhely, hogy a jelenkortörténetírás nehéz mesterség, többek között azért, mert a szereplők élnek s sérelmezhetik a leírtakat. Ugyanakkor persze a jelenkortörténetírás előnyös is, hiszen számos rosszul tudott, másképp tudott részletelem – az érintettek reakciója következtében – alaposabb kritikát kaphat, mint egy évtizedek múlva megjelenő történeti munka.

Utóbbi jelenség miatt örülök Ábrahám István válaszában. Kevésbé örülök azonban a „nem szabad hazudni” kitételnek, hiszen a hazugság vádja nem a különféle részletekben való tévedések kiigazítását jelenti – melyeket pl. Durst Győző pozíciója esetében szívesen veszek –, hanem azt, hogy a kifogásolt állítások olyan valótlanok, melyek azt – az Ábrahám úr szerint hamis – koncepciót lennének hivatva alátámasztani, hogy a tankönyvengedélyezések és tankönyvkiadás körüli küzdelmek politikai küzdelmek, s hogy ezekben a küzdelmekben pártpolitikai-ideológiai elkötelezettségű szereplő volt mind a minisztérium, mind a Tankönyvkiadó.

1. Nézzük először a cáfolt állítás bizonyítékaként Ábrahám István sajtótájékoztatójáról szóló egybehangzó tudósítások két darabját: „a kiadó szerint e könyvek alkotói túlságosan baloldali szemléletűek voltak” (*Heti Magyarország*, 1992. szept. 4. 6. o.); „Ábrahám kijelentette: Lenin neve kevésszer szerepel benne nyilván azért, hogy ne kelljen sokat bírálni” (*Népszava*, 1992. VIII. 27. 5. o.). Az olvasó megítélésére bízom *politikai megítélés-e ez, avagy sem.*

2. A Magyar Lajos Alapítvány elsőként megjelent kötet a II. világháború utáni időszakról, a második pedig a két világháború közöttiről szól. A vitákban a minisztérium által szétküldött jegyzékekben pl. Mindszenti értékelésével vagy éppen Lakitelek minősítésével kapcsolatos részletek vonatnak bírálat alá. (Az eredeti dokumentumot közli: *Magyar Hírlap*, 92. feb. 12. 5. o.)

A minisztériumi „világnézeti elvárások”-ról szóló első reflexként még cáfolt kijelentés ugyanott jelent meg (*Magyar Hírlap*, 1992. II. 17. 13. o.); szóvivői interjúban hangzott el (s a későbbiekben sem cáfoltatott): „minisztériumi pecsét csak olyan könyveken lehet, amelyek ahhoz a szellemiséghez állnak közel, amelyet a minisztérium képvisel” (*HVG*, 1992. ápr. 4. 90. o.).

Az olvasó döntésére bízom, hogy megalapozatlan volt-e történelemkönyvek sorsáról szóló elemzésem.

3. Az áremelés ténykérdés – még akkor is, ha *napilap* közölte azt. A nem piaci árú könyveken való *nyereségről*: „ezen is van normatív nyereség, ami lényegesen több annál, amennyit más kiadványainkkal hozunk össze” – nyilatkozta Dürer Béla a Tankönyvkiadó igazgatóhelyettese a

Köznevelés 1990. január 19-i számának 20. oldalán. Ha ő tévedett, én is azt tettem.

„A közpénzekből gazdálkodó Nemzeti Tankönyvkiadó igazgatója” kezdetű mondat – mint az a hivatkozásokból kitétnék – 1992 szeptemberére vonatkozik, az pedig, ugye, az Ábrahám István által említett 1993. január 1-je előtt van.

4. A terjesztési botrány egyik nevezetes eseménye volt, amikor Ábrahám úr kijelentette: „a pedagógusok néhány napi tevékenységért öt számjeggyel leírható összeget tesznek zsebre” – és a tankönyvellátás akadályozásáért a pedagógusokat tette felelőssé. Ez – többek között – a *Népszava* 1992. VIII. 27-i számában olvasható. Ez a dátum pedig, ugye, az Ábrahám István által említett 1992 tavasza után van. Nem folytatom, kár ezzel untatni az olvasót.

Ha egy óriásvállalat vezetője egy vállalati döntés, vagy egy áruhiány indoklásakor árákról, tőzsdéről, részvényekről beszél – szavai a gazdaságtörténetírás tárgyai. Ha azonban baloldaliságról szól – a politikatörténetírás tárgyává válhat. Ha pedig a baloldalisággal kapcsolatos érvelés egy tankönyvet érint, s az ellátási zavarokkal kapcsolatban a pedagógusjövödelmek kerülnek szóba – az erről szóló források az oktatáspolitikai-történetírás forrásai. A forrásoknak pedig az a természetük, hogy létrehívójuk akaratától immár függetlenül, s akár annak ellenére, megváltozott politikai helyzetekben is tovább léteznek. Az „ezerkilencszáznolcvannégy” világában a múlt megváltoztatható és eltörölhető, a miénkben – sokaknak sajnos, a magamfajta krónikásnak hál’istennek – nem az.

Nagy Péter Tibor

MENTOR

KÖNYVESBOLT

1051 Budapest, Dorottya u. 8.

Tel.: 06 (1) 266-9184

Nyitva: H-P 11-18 óráig.